

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ
-обавезна садржина- свака рубрика мора бити попуњена

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовео комисију</p> <p>Дана 16.06.2016. године на 14. седници Наставно-научно веће Природно-математичког факултета Универзитета у Новом Саду именовало је Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата Милице Соларевић, под насловом „Опадање фертилитета у Сремској Митровици и Шапцу“.</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <p>др Милка Бубало-Живковић, ванредни професор, 21.11.2011., Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Универзитет у Новом Саду, председник.</p> <p>др Бранислав Ђурђев, редовни професор, ужа научна област Друштвена географија, 28.04.1999., Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Универзитет у Новом Саду, ментор.</p> <p>др Мирјана Девеџић, редовни професор, 27.06.2012., ужа научна област Демографија, Географски факултет, Универзитет у Београду, члан.</p>
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Милица (Јово) Соларевић</p> <p>2. Датум рођења, општина, држава: 11.02.1986., Сремска Митровица, Република Србија</p> <p>3. Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив: Природно-математички факултет, Мастер академске студије географије, Мастер професор географије</p> <p>4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија: 2010. година, Доктор наука-геонауке</p> <p>5. Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране:</p> <p>6. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:</p>
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Опадање фертилитета у Сремској Митровици и Шапцу
IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Навести кратак садржај са назнаком броја страна, поглавља, слика, шема, графикана и сл.
Докторска дисертација Милице Соларевић садржи 236 страна, укључујући 224 референце, 4 табеле, 53

графикона, 1 карту, 1 слику и 30 прилога.

Поред Садржаја, Предговора, Биографије и Кључне документације, као издвојених делова у раду, докторска дисертација садржи укупно 14 поглавља: 1. **Увод** (8 страна), 2. **Преглед досадашњих истраживања** (12 страна), 3. **Географски положај истраживаног подручја** (3 стране), 4. **Историјско-географски и демографски услови и фазе формирања два савска насеља** (17 страна), 5. **Породична заједница једног народа у оквирима различитих држава: Историјски оквири брачности и репродуктивних норми у Сремској Митровици и Шапцу** (3 стране), 6. **База података и методологија истраживања** (17 страна), 7. **Утицај рађања на кретање броја становника** (7 страна), 8. **Фертилитет у периоду од 1900. до 2011. године** (54 стране), 9. **Нупцијалитет** (26 страна), 10. **Значај нупцијалитета за ниво фертилитета** (13 страна), 11. **Утицај и значај осталих фактора за ниво фертилитета: изговори или реални оквири?** (6 страна), 12. **Закључак** (5 страна), 13. **Литература** (15 страна), 14. **Прилози** (35 страна).

1. УВОД садржи полазне претпоставке на којима се истраживање заснива, као и потребе за спровођењем таквог истраживања. Јасно су издвојени предмет дисертације, задатак, циљ и наведене основне хипотезе и подхипотезе (**7-14 стр.**)
2. ПРЕГЛЕД ДОСАДАШЊИХ ИСТРАЖИВАЊА садржи најважнија спроведена и објављена истраживања из области дисертације, укључујући и домаћу и страну литературу (**15-26 стр.**)
3. ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ ИСТРАЖИВАНОГ ПОДРУЧЈА садржи одреднице примарног и секундарног географског положаја насеља која су обухваћена истраживањем (Сремска Митровица и Шабац) (**27-29 стр.**)
4. ИСТОРИЈСКО-ГЕОГРАФСКИ И ДЕМОГРАФСКИ УСЛОВИ И ФАЗЕ ФОРМИРАЊА ДВА САВСКА НАСЕЉА је поглавље које је подељено на два дела: 4.1. Историјско-демографски развој Сремске Митровице и 4.2. Историјско-демографски развој Шапца (**30-45 стр.**)
5. ПОРОДИЧНА ЗАЈЕДНИЦА ЈЕДНОГ НАРОДА У ОКВИРИМА РАЗЛИЧИТИХ ДРЖАВА: ИСТОРИЈСКИ ОКВИРИ БРАЧНОСТИ И РЕПРОДУКТИВНИХ НОРМИ У СРЕМСКОЈ МИТРОВИЦИ И ШАПЦУ је поглавље које садржи детаљније објашњење идеје за постављање полазне хипотезе, односно објашњава историјско-демографску условљеност истраживања (**46-48 стр.**)
6. БАЗА ПОДАТАКА И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА садржи детаљан опис базе података, односно примарних извора који су кориштени у раду, као и методологију њихове обраде и анализе, а издвојени су следећи сегменти: 6.1. База података о фертилитету, 6.2. База података о нупцијалитету и диворцијалитету, 6.3. Методологија обраде и анализе фертилитета, 6.4. Методологија обраде и анализе нупцијалитета и диворцијалитета, 6.5. Принстонски индекси, 6.6. Додатне статистичке методе, 6.6.1. Коефицијент корелације, 6.6.2. Коефицијент детерминације, 6.6.3. Дијаграм растурања, 6.6.4. Проста линеарна регресија, 6.6.5. Вишеструка регресија, 6.6.6. t-Тест (**49-65 стр.**)
7. УТИЦАЈ РАЂАЊА НА КРЕТАЊЕ БРОЈА СТАНОВНИКА представља на неки начин уводно поглавље у резултате истраживања (**66-72 стр.**)
8. ФЕРТИЛИТЕТ У ПЕРИОДУ ОД 1900. ДО 2011. ГОДИНЕ је најважније и најобимније поглавље у оквиру дисертације. Представља резултате истраживања рашчлањене на неколико сегмената: 8.1. Општа стопа фертилитета у периоду од 1900. до 2011. године, 8.2. Општа стопа морталитета (мртворођења) у периоду од 1900. до 2011. године, 8.3. Специфичне стопе фертилитета по старости у периоду од 1900. до 2011. године, 8.3.1 Специфичне стопе фертилитета жена старих 15-19 година, 8.3.2. Специфичне стопе фертилитета жена старих 20-24 године, 8.3.3. Специфичне стопе фертилитета жена старих 25-29 година, 8.3.4. Специфичне стопе фертилитета жена старих 30-34 године, 8.3.5. Специфичне стопе фертилитета жена старих 35-39 година, 8.3.6. Специфичне стопе фертилитета жена старих 40-44 године, 8.3.7. Специфичне стопе фертилитета жена старих 45-49 година, 8.4. Стопа укупног фертилитета у периоду од 1900. до 2011. године, 8.5. Стопа репродукције, 8.6. Средње године рађања у периоду од 1900. до 2011. године, 8.7. Темпо ефекат у опадању фертилитета у периоду од 1900. до 2011. године, 8.8. Утицај фертилитета на промену старосне структуре у периоду од 1900. до 2011. године (**73-126 стр.**)
9. НУПЦИЈАЛИТЕТ је поглавље у којем су представљени секундарни резултати истраживања, који су узрочно-последично повезани са примарним резултатима и основном анализом, а садржи неколико делова: 9.1. Историјски развој и значај институције брака, 9.2. Брачни

односи у Србији, 9.3 Стопа нупцијалитета у периоду од 1900. до 2011. године, 9.4. Просечна старост супружника приликом склапања брака у периоду од 1900. до 2011. године, 9.5. Индекс хомогамје у периоду од 1900. до 2011. године, 9.6. Стопа диворцијалитета у периоду од 1900. до 2011. године **(127-152 стр.)**

10. ЗНАЧАЈ НУПЦИЈАЛИТЕТА ЗА НИВО ФЕРТИЛИТЕТА представља дискусију добијених резултата, односно повезивање најважнијих компоненти истраживања, а поглавље је подељено на следеће делове: 10.1 Принстонски индекси, 10.1.1 Индекс укупног фертилитета, 10.1.2. Индекс брачног фертилитета, 10.1.3. Индекс ванбрачног фертилитета, 10.1.4. Индекс пропорције удатих **(153-166 стр.)**
11. УТИЦАЈ И ЗНАЧАЈ ОСТАЛИХ ФАКТОРА ЗА НИВО ФЕРТИЛИТЕТА: ИЗГОВОРИ ИЛИ РЕАЛНИ ОКВИРИ? је поглавље којим се проширује дискусија и отвара питање и простор за нова истраживања **(167-172 стр.)**
12. ЗАКЉУЧАК је поглавље које садржи завршна разматрања и тумачења добијених резултата. **(173-177 стр.)**
13. ЛИТЕРАТУРА садржи референце домаће и стране литературе, као и примарне изворе података **(178-192 стр.)**
14. ПРИЛОЗИ садрже квантитативне податке груписане у 30 обрадних и аналитичких табела на основу којих је у раду дат графички приказ и квалитативна анализа **(193-227 стр.)**

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Наслов дисертације је јасно и прецизно формулисан и у складу са проблематиком и садржајем дисертације. Кроз наслов је дефинисана основна тематска (фертилитет), просторна (Сремска Митровица и Шабац), као и проблемска („опадање“) одредница истраживања.

1. У првом поглављу (**Увод**) образложене су потребе за истраживањем фертилитета. Истакнута је демографска, економска, културна и целокупна друштвена важност усвојених репродуктивних норми, на којима се базира одржив демографски развој једне популације. Такав приступ захтева дужи временски обухват истраживања, па је дефинисан период од 1900. до 2011. године. Истакнут је значај примарних (историјских) извора у демографији, односно значај матичних књига које су сачуване за период дужи од једног века, а у сврху тумачења актуелних трендова и показатеља фертилитета. Истакнут је значај проблема опадања фертилитета кроз историјско-демографски условљене оквири, првенствено брачне. Сходно томе одабрана су два насеља која су се развијала у различитим наведеним оквирима, под претпоставком да се то одразило и на трендове. Тиме је дефинисан предмет истраживања саме дисертације, постављена основна (нулта) хипотеза, као и 6 додатних хипотеза са подхипотезама у којима су садржане претпоставке о резултатима анализа и компаративним разликама. На основу тога дефинисани су задаци и циљеви дисертације и оквир методологије истраживања.

2. Друго поглавље (**Преглед досадашњих истраживања**) садржи детаљан преглед и хронолошки редослед најважнијих домаћих и страних истраживања и објављених резултата и студија из области фертилитета, односно проблематике опадања фертилитета. Поглавље је конципирано тако да се примарно односи на фертилитет, потом се надовезује на нупцијалитет и факторе опадања фертилитета, а потом и истраживања које доводе у везу ова два показатеља. Кроз цело поглавље кандидаткиња је издвајала и истраживања која се заснивају на компаративној анализи која поткрепљује историјско-демографске оквири и предочава регионалне разлике на више основа. Истиче се и да на простору Србије нису спроведена таква комплексна истраживања у дугом временском периоду, поготово на нивоу насеља, од којих почиње практична примена резултата и дефинисање стратегија популационог развоја.

3. У наредном поглављу (**Географски положај истраживаног подручја**) описује се и одређује географски положај Сремске Митровице и Шапца, на основу примарних и секундарних компоненти положаја, при чему се ставља акценат на њихову историјску повезаност, као и на значај који данас имају као гравитациони, административни, општински и регионални центри и окоснице развоја простора којих их окружује.

4. Следеће поглавље (**Историјско-географски и демографски услови и фазе формирања два савска насеља**) кроз два дела приказује историјско-демографски развој ова два насеља, односно приказује услове формирања насеља, наглашавајући њихову историјску повезаност и условљеност и њихову улогу градова на Сави у различитим геополитичким приликама и границама. Објашњавају се етничке, културне, економске и социјалне компоненте демографског развоја које су довеле до потпуног раздвајања трендова. Од насеља скоро истог броја становника и исте површине, са (историјском) претпоставком просперитетнијег развоја Сремске Митровице, дошло се до потпуно другачије ситуације која Шабац ставља у позицију развијенијег и демографски стабилнијег насеља, чему су у великој мери допринеле усвојене и остварене репродуктивне норме становништва.

5. У оквиру следећег поглавља (**Породична заједница једног народа у оквирима различитих држава: Историјски оквири брачности и репродуктивних норми у Сремској Митровици и Шапцу**) дат је приказ породичног живота у овим насељима, односно одвијање приватног и друштвеног живота једног народа под различитим културним, етничким, религијским, социјалним, економским и политичким утицајима. Ти утицаји деловали су уобличено под окриљем два велика царства и освајача на овим просторима, Отоманског царства и Аустроугарске (Хабзбуршке) монархије, а такав историјски, друштвени и демографски спецификум одразио се и на каснији развој ових насеља у оквиру јединствене државе (Србије). Највећа пажња посвећена је брачним и репродуктивним нормама, постојању, трајању и ишчезавању задруге, а дат је и приказ неких додатних запажања кандидаткиње на основу матичних књига рођених и венчаних (имена деце, крштења, занимања) која осликавају и на неки начин потврђују претходно предочене разлике, а самим тим изузетно доприносе вредности и значају дисертације.

6. Поглавље **База података и методологија истраживања** је детаљно и методолошки правилно конципирано поглавље, којим се кроз адекватно издвојене делове даје опис базе података са акцентом

на њену реткост и вредност у категорији историјских извора. Кандидаткиња даје детаљно објашњење поступка прикупљања података, као и образложење за њихово коришћење. Издвојени су подаци добијени из матичних књига рођених, венчаних и умрлих и јасно је дата методологија њихове обраде и анализе појединачно, уз издвајање и дефинисање додатних статистичких метода које су путем софтверског пакета SPSS 20.0 примењене за квантитативно-квалитативну анализу (наведене у претходном делу извештаја). На тај начин ова дисертација представља једно од најкомплекснијих истраживања из области фертилитета, као и нупцијалитета, а неке методе примењене су по први пут на простору Србије (методологија темпо ефекта у опадању фертилитета), што јој даје додатну вредност.

7. Наредно поглавље (**Утицај рађања на кретање броја становника**) представља део дисертације којим се уводи у резултате истраживања, односно даје се квантитативни приказ кретања броја становника у периоду од првог савременог (1866. године) до последњег пописа становништва (2011. године), који прати квалитативна анализа и тумачење резултата кроз призму фертилитета, односно кроз допринос рађања променама у броју становника. Потврду овог доприноса даје графички приказ популације чији се трендови мењају у зависности од промена у нивоу оствареног фертилитета, а потврђена је и статистичка значајност ових трендова. Уочено је да је управо фертилитет био пресудан фактор да се половином 20. века демографски развој посматраних насеља почне одвијати различитим интензитетом, што је условило и карактер демографских промена.

8. Резултати истраживања представљени су у оквиру поглавља **Фертилитет у периоду од 1900. до 2011. године** које представља уједно и најважнији и најкомплекснији део дисертације. Издвајајући резултате на неколико сегмената, кандидаткиња на детаљан и прецизан начин интерпретира сваку компоненту фертилитета, кроз призму опадајућег тренда. Обухватајући оба важећа приступа проучавању фертилитета (трансверзални, односно моментни и лонгитудинални, односно кохортни) потврђено је постојање тренда опадања фертилитета у Сремској Митровици и Шапцу, а разлике у трендовима су утврђене по свим појединачним варијаблима. Пошло се од општијег приказа стопе фертилитета и мортинаталитета, потом се прешло на комплексну анализу свих кохорти (према петогодишњима) унутар фертилног континента, где су на јасан начин уочене промене старосног модела рађања, померање границе оптималне репродуктивне доби, јер највећи остварени удео фертилитета прелази на старије кохорте (25-29 и 30-34 године) на уштрб, односно смањење удела у оствареном фертилитету код млађих кохорти. Ова транзиција уочена је раније у Сремској Митровици него у Шапцу, због претпоставке о утицају „западно“ оријентисане средине, културе, усвојених репродуктивних норми, мигрантског становништва и другачије постављених друштвених оквира. У оба насеља потврђено је опадање нивоа фертилитета испод нивоа потребног за просту репродукцију, са компаративним разликама, што је показала и анализа бруто и нето стопе репродукције. Један од најважнијих показатеља јесу средње године рађања које су добијене на комплетном узорку у временском оквиру од 112 година за оба насеља, па је значај ових података у демографским истраживања од евидентног значаја. Анализа је показала да је промена старосног модела, као и старење фертилног континента почело раније у Митровици него у Шапцу, стављајући их тако на позиције изнад, односно испод републичког просека. На који начин померање старосне границе, односно одлагање рађања утиче на оставрени фертилитет показали су резултати темпо ефекта, где је утврђено значајно смањење стопе укупног фертилитета у свим моментима када је долазило до повећања средњих година рађања, поготово од последње деценије 20. века до краја посматраног периода. Резултати су предочени и кроз утицај фертилитета на промену старосне структуре становништва, где је преко изгледа старосних пирамида и њиховог регресивног модела веза потврђена. Научни допринос овако комплексне анализе и примењене методологије је изузетан и огледа се у добијеним резултатима, њиховим оквирима, јер се на тај начин дефинише адекватна стратегија демографски одрживог развоја кроз мере популационе политике, почевши од локалног нивоа и његових специфичности. Дефинисање општих мера и њихова истоветна примена на свим просторима не може дати очекиване ефекте уколико се сваком простору (насељу) не приступи са аспекта специфичних демографских услова.

9. Наредно поглавље (**Нупцијалитет**) представља резултате додатног, комплементарног истраживања, јер су се унутар оквира брачности током посматраног периода у највећој мери остваривале репродуктивне норме. Пошто се првобитно пошло од претпоставке да трендови брачности прате трендове фертилитета, у овом делу дат је приказ резултата истраживања најважнијих брачних варијабли, а добијени трендови показали су силазне путање, са најочљивијим разликама по насељима, од свих до тада анализираних. Оба насеља прате опште (републичке) трендове, али не истим интензитетом и не у истим моментима, поготово када је у питању старост супружника приликом

склапања брака, која је много нижа у Шапцу, као и стопа диворцијалитета које је виша у Сремској Митровици. Резултати су потврдили опадање популарности и значаја брака, транзицију старосног модела, све већи утицај и присуство алтернативних заједница и све присутнији тренд развода брака, чиме је ова дисертација дала шири друштвени контекст проблему брака и репродукције становништва.

10. Поглавље **Значај нупцијалитета за ниво фертилитета** је наставак претходног поглавља и представља својеврсну дискусију у дисертацији. Наиме, резултати истраживања су укрштени и стављени у заједнички контекст, тестирана је и потврђена статистичка значајност нупцијалитета за ниво фертилитета, при чему је позитивна корелација ових варијабли уочена код Шапца, док су се елементи негативне корелације одразили на Сремску Митровицу. Кандидаткиња је на прецизан начин утврдила и објаснила везу између свих показатеља нупцијалитета и стопе укупног фертилитета, а потом издвојила и утврдила најважнији значај ове везе, односно значај старости невесте преко средњих година рађања, јер ова варијабла упућује на искориштеност фертилног континента и претпоставља укупно остварен фертилитет преко све мање могућности за виши ред рођења. Методологијом Принстонских индекса, која је једна од најкомплекснијих за ову проблематику, употребљени су резултати и на тај начин издвојени су директни и индиректни утицаји нупцијалитета на фертилитет, што је поткрепљено квалитативном анализом.

11. У оквиру поглавља **Утицај и значај осталих фактора за ниво фертилитета: изговори или реални оквири?** издвојени су фактори који утичу на фертилитет, односно доводе до опадања фертилитета, поготово од краја 20. века па до данас. На веома критички начин кандидаткиња уобличава сваки од фактора кроз призму изговора или реалних оквира који доводе до промене у усвајању репродуктивних норми. Услед промена у начину живота, рада, привређивања, кретања, успостављања брачних и других друштвених веза и заједница, услед промена средине и владајућих парадигми, образовних и професионалних циљева долази до промена у репродукцији једне популације. Неке промене нужно и оправдано воде ка усвајању ниских репродуктивних норми, док је код неких промена то само изговор или оправдање за сопствени неуспех и нереалне и неосноване животне циљеве и аспирације. Дајући упитну конотацију овом поглављу отвара се простор за будућа истраживања и дају смернице за нови приступ проучавању ове проблематике, у другачији постављеним временским и методолошким оквирима, што овој дисертацији даје комплексан и другачији садржајни и квалитативни спецификум.

12. **Закључак** даје преглед и суму свих добијених резултата истраживања, кроз тумачење постављених хипотеза и њихово уобличавање у један контекст, са истицањем научног и практичног значаја појединачних закључака до којих се дошло за наредна демографска и комплементарна истраживања и активности.

13. **Литература** обухвата поглавље у којем су садржане 224 референце домаћих и страних аутора, као и списак коришћених примарних (историјских) извора и један електронски извор.

14. Поглавље **Прилози** је од посебног значаја за дисертацију, имајући у виду њен (у највећој мери) историјско-демографски карактер, јер садржи 30 табела са сировим или обрађеним подацима, зависно од категорије, чиме се даје немерљив значај овој дисертацији као оригиналној бази података са значајним временским обухватом.

На основу свега изложеног, комисија је позитивно оценила све делове докторске дисертације.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Кандидаткиња Милица Соларевић има три рада категорије М24 са листе министарства надлежног за науку када су у питању друштвено-хуманистичке науке, затим два рада М53 категорије, као и једно саопштење штампано у изводу са међународне конференције из области истраживања и дисертације:

1. **Соларевић, М.**, Ђерчан, Б. (2016). Историјско-демографска условљеност фертилитета брачним оквирима на примеру Сремске Митровицеи Шапца (1900-2011). *Зборник Матице српске за друштвене науке* (потврда о објављивању у прилогу извештаја) **M24** ISSN 0352-5732
2. Ђерчан, Б., Бубало-Живковић, М., Лукић, Т., **Соларевић, М.** (2014). Демографске карактеристике и задовољство животом у насељима фрушкогорске регије: студија случаја Бешеново. *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 148(3): 559-570. **M24** ISSN 0352-5732

3. Stankov, U., Klaučo, M., Dragičević, V., Vujičić, M. D., **Solarević, M.** (2016). Assessing land-use changes in tourism area on the example of Čajetina municipality (Serbia). *Geographica Panonica*, 20(2): 105-113. **M24** ISSN 0354-8724 (hard copy) | ISSN 1820-7138 (online)
4. Djercan, B., Bubalo-Zivkovic, M., Lukic, T., **Solarevic M.** (2012). Regional-demographic problems of the border villages of Srem. *Geographica Timisiensis*, 21(2), on-line first. **M53** ISSN (on-line): 2248 – 1877 | ISSN 1224-0079
5. **Solarevic, M.**, Djurdjev, B., Arsenovic, D. (2012). The population aging in Slovak settlements in Vojvodina; the example of Backi Petrovac and Kovacica. *Geographica Timisiensis*, 21(1): 37-60. **M53** ISSN (on-line): 2248 – 1877 | ISSN 1224-0079
6. **Solarević, M.**, Đurđev, B., Dunjić, J. (2015). The factors of fertility decline in Vojvodina province - case study of Sremska Mitrovica. Demobalk conference „The population of the Balkans at the dawn of the 21st century”, 21-21 October 2015, Ohrid, Former Yugoslav Republic of Macedonia. **M34** ISBN 978-608-4519-16-4

VII ZAKLJUČCI ODNOSNO REZULTATI ISTRAŽIVAŃA

Досадашња истраживања и анализе становништва су показали да је фертилитет комплексан појам (појава и процес) који захтева континуирано праћење у дужем временском периоду и на различитим географским просторима, како би се дошло до релевантних закључака. Основна (нулта) хипотеза у раду потврђена је у потпуности, јер су резултати истраживања показали да се оба насеља суочавају са падом броја становника, примарно условљеним негативним природним прираштајем, који је последица опадања броја живорођених, односно све нижег нивоа фертилитета. Поређењем ова два насеља закључено је да је фертилитет у Шапцу био знатно виши, посматрајући целокупан временски оквир од 1900. до 2011. године, као и да је опадање фертилитета у Сремској Митровици почело 11 година раније (1952) него у Шапцу (1963), што је потврдило и прву хипотезу и подхипотезу. Анализе су показале да су у првој половини 20. века највећи утицај на фертилитет у оба насеља имали биолошки фактори, историјско наслеђе и ратови, при чему је Први светски рат проузроковао знатно веће поремећаје у демографском потенцијалу него Други светски рат. У другој половини посматраног периода израженији утицај имале су миграције, потом развојни економски и социјални, као и културни и психолошки фактори, поготово у последње две деценије посматраног периода, па је на тај начин потврђена и друга хипотеза у раду. Из потврде ове хипотезе проистекао је и закључак да је Први светски рат имао већи утицај на демографски развој Шапца, док је Други светски рат знатно више утицао на Митровицу. Фактори у другој половини периода, поготово миграције, имале су знатно већи утицај на Митровицу, која можда не би ни израсла у насеље какво је данас, да није било миграционих таласа који су „дали“ две трећине становништва овог насеља.

Транзиција фертилитета посматрана кроз промену старосног модела рађања раније је започела у Сремској Митровици и на тај начин је допринела да су кроз цео период, па чак и на крају периода, средње године рађања више у том насељу него у Шапцу. Највећи удео у рађању у Сремској Митровици показао је прелаз са кохорте 25-29 година на старију кохорту 30-34 године, док је у Шапцу још увек кохорта 25-29 година заслужна за највећи удео у укупном фертилитету. Овакви трендови и показатељи потврдили су и трећу хипотезу, као и њену подхипотезу. Услед повећања средњих година рађања дошло је до појаве темпо ефекта у оба насеља. Компаративном анализом реалних вредности СУФ-а и подешеног СУФ-а, односно стопе фертилитета која не садржи темпо дисторзију, утврђено је да одлагање рађања јесте утицало у великој мери на смањење нивоа фертилитета, али значајније у Сремској Митровици. Одложени фертилитет се кумулативно оствари у кратком временском периоду, када се ниво фертилитета повећа, што је потврђено у периоду 2005-2007. године, након чега поново долази до пада фертилитета, због даљег одлагања рађања. Процене показују да ће у блиској будућности фертилитет бити толико низак, да чак ни подешени СУФ не би прелазео вредност од 2 детета, па се граница неминовно мора спустити на нову „магичну вредност“ од 1,8 деце по жени. Потврђени примери већине европских земаља пресликани су и у Сремској Митровици и Шапцу, па је четврта хипотеза, која је претпоставила овај феномен, у потпуности потврђена и прихваћена.

Пета хипотеза и подхипотеза су прихваћене у потпуности, јер су претпостављене разлике у овим варијаблама потврђене, а брачне норме су се показале као важне за ниво фертилитета, што је у Шапцу потпуно доказано у периодима када се поклапају трендови ових показатеља, као и кроз индекс брачног и ванбрачног фертилитета и индекс пропорције удатих. Утврђено је да Шабац припада и даље источном типу брачности, са тенденцијом прелазне фазе, док је Митровица временом прешла у модел западне брачности. Удео ванбрачне деце показао је исти однос, па се закључује да је висока стопа

нупцијалитета и другачији однос према брачности био и те како важан фактор у развоју трендова фертилитета. У Шапцу је то имало позитивну корелацију, док је у Митровици било другачије, односно одступање од брачних репродуктивних норми је било веће, па је и пад фертилитета бржи. Стопа диворцијалитета утемељила је такав тренд, јер је знатно виша у Митровици него у Шапцу, поготово у последњим деценијама периода.

Шеста хипотеза и подхипотеза су прихваћене и доказане, јер је значај брачности за ниво фертилитета утврђен кроз међусобно условљене трендове средњих година склапања брака и рађања, поготово кроз корелацију средњих година рађања и старости невесте. Ова веза имала је већи утицај у Сремској Митровици, што је очекивано, јер су средње године више по оба параметра у овом насељу и тренд пораста је интензивнији, док је у Шапцу утврђено да је корелација нешто слабија, јер у овом насељу транзиција наведених показатеља није још достигла критичну фазу. Такви трендови допринели су да ниво фертилитета на крају посматраног периода буде виши у Шапцу, у односу на Сремску Митровицу и републички просек, док су средње године рађања ниже.

Сремска Митровица је пример насеља у којем су савремени услови живота прихваћени у великој мери, а одразили су се на репродуктивне норме на негативан начин, без појединачне и друштвене свести о важности истих, стога се тренд пораста ванбрачних заједница поклапа са трендом опадања фертилитета. У таквим заједницама је присутна свест о томе да се могу лакше прекинути везе, више пажње је посвећено „тестирању“ заједничког живота, репродукција се одлаже и ставља у други или трећи план, док је у браковима, чак и у модерно време, знатно другачије. На тај начин је утврђено да су различити историјски, односно културни и геополитички оквири, имали утицај на прихватање норми у свим сферама живота, па тако и у сфери репродуктивних и брачних норми. Традиционалнија и отворенија средина, етничка и верска хомогеност, развој у оквирима друштва и државе високог фертилитета, наспрам модерније, западно оријентисане средине, са композитном етничком и верском структуром, уз нискофертилитетни и затворенији оквир репродукције и брачности, услови су који су дали печат демографском развоју ова два насеља.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Резултате истраживања и целокупног рада на докторској дисертацији кандидаткиња је јасно и систематично приказала на основу аналитичких табела и графикона. Добијени резултати су јасно тумачени, а на основу њих изведени су закључци који одговарају предмету истраживања и пружају одговоре на постављене задатке и циљ истраживања. Резултати рада су уверљиви, научно оправдани и подржани адекватним прилозима и бројним литературним изворима, а обрађени су помоћу адекватних демографских и статистичких анализа. Коришћени су адекватни извори података, а наведена литература је обимна, савремена и релевантна за тему истраживања. Добијени резултати су поређени са постављеним хипотезама, а на основу њихове смислености отворена је и могућност нових истраживања. У потпуности је испоштован компаративни приступ истраживању предвиђен насловом дисертације, па се на основу начина приказивања и тумачења података, може се констатовати да рад садржи оригиналне научне резултате који задовољавају захтеве нивоа докторске дисертације.

IX	КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ: Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање:
1.	Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме Докторска дисертација Милице Соларевић је написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме.
2.	Да ли дисертација садржи све битне елементе Докторска дисертација Милице Соларевић садржи све битне елементе оригиналног научног рада из области Демографије, односно Историјске демографије
3.	По чему је дисертација оригиналан допринос науци Докторска дисертација Милице Соларевић представља прво истраживање опадања фертилитета на простору Србије компаративним приступом у временском периоду од 112 година (1900-2011), уз истраживање условљености фертилитета брачним оквирима. Први пут се анализирају историјско-демографски услови формирања и усвајања репродуктивних и брачних норми кроз призму момената који су оставили највећи траг на становништво на овим просторима, током периода живота унутар Отоманског царства и Аустроугарске монархије, на примеру насеља која су имала једну од најважнијих улога у тим оквирима. Оригинално истраживање потврђено је коришћењем примарних историјских извора (матичних књига рођених, венчаних и умрлих) и анализирањем целокупног узорка за оба насеља. Примењена је комплетна методологија обраде и анализе фертилитета, нупцијалитета и диворцијалитета, а овом дисертацијом је дат и нови приступ проучавању преко додатних статистичких метода, као и методологије темпо ефекта која до сада није примењена на простор Србије. Тиме је дат један нови модел истраживања чији резултати дају полазну тачку за дефинисање демографски одрживог развоја неког простора и спровођење мера и активности на томе заснованих.
4.	Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања Увидом у докторску дисертацију и детаљним прегледом свих резултата комисија није уочила недостатке који би утицали на резултате истраживања и закључке рада.
X	ПРЕДЛОГ: На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже: На основу укупног сагледавања и вредновања докторске дисертације кандидаткиње Милице Соларевић „Опадање фертилитета у Сремској Митровици и Шапцу“ у целини, комисија позитивно оцењује дисертацију и предлаже Наставно-научном већу Природно-математичког факултета, Универзитета у Новом Саду да прихвати позитивну оцену и одобри кандидату да докторску дисертацију јавно брани.

У Новом Саду, 20. јул, 2016. године

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Др Милка Бубало-Живковић, ванредни професор,
Природно-математички факултет у Новом Саду,
председник

Др Бранислав Ђурђев, редовни професор,
Природно-математички факултет у Новом
Саду, ментор

Др Мирјана Девецић, редовни професор,
Географски факултет у Београду, члан

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.